

■ ЯК ЦЕ БУЛО

Незалежність не впала з неба

За неї, твердить відома політична і громадська діячка Тетяна РЕДЮК, яка стояла біля витоків Народного Руху України, довелося тяжко і наполегливо боротися.

*(Продовження.
Початок у №33)*

Збирались на квартирах у Євгенії Гладунової, Юрія Велігурського, Ірини Міської. Згодом – у мене. У жовтні Іван Дем'янюк зібрав нас у підвалі ЖЕКу мікрорайону «Ювілейний». Зринає спогад. Яюсь на спільній зустрічі у мене Юрій Велігурський, Олекса Новак, Василь Червоний, Микола Поровський побачили стос преси (самвидав), переправленої Іваном Дем'янюком із Прибалтики і занесеної до нас Миколою Стельмахом. Юрій Велігурський і каже: «Боже, Боже, квартири нашої інтелігенції перетворилися на штаби». А Микола Поровський відказує йому: «Душа тішиться однодумністю. У такому товаристві і в Сибір не страшно...». Олекса Новак у відповідь: «Ніхто вас товариством не повезе, розсіють по всіх вагонах».

Отож, почали збирати підписи за статус «державної» української мови брати Кирилича, а в сім'ю

організувати осередки в райцентрах. Розподілили між собою райони і визначили час зустрічей. Навесні 1989 року я із В. Червоним, О. Новаком, Ю. Вовком (він за кермом) побували у Березному, щоб підтримати зніщзоване лікарями створення просвітянського осередку.

У березні 1989 року на нас че-

ла в місті величезний резонанс. Людей цікавило, хто ці люди, які наважились на такий крок. Почали шукати з нами зв'язку.

У кінці березня 1989 року велике піднесення національних почуттів своєю програмою і красою виконання викликав чоловічий хор «Журавлі», який приїхав у Рівне з Польщі. Концерт відбувся в Будинку культури «Текстильник». На ньому були зібрані кошти для підтримки будівництва української школи у польському місті Білий Бір. Зібрані кошти В. Червоний дав мені, щоб я через Нацбанк у Києві переслала на рахунок школи у Польщу...

Після виступу хору «Журавлі» М. Поровський, В. Червоний, І. Дем'янюк, О. Новак та ще кілька чоловік підняли вище поверхом, щоб обговорити питання створення Народного Руху України за перебудову.

Отже, члени ТУМу згодом створили Народний Рух України.

Активіст ТУМу Микола Вельгус був ініціатором проведення просвітницьких лекцій. Кілька лекцій прочитали у гуртожитках на вул. Відінській, 37, 39. Лекторами були О. Новак, І. Кур'янік, Р. Омельчук, В. Негодюк. Для організації просвітницької роботи вирішили запросити Бориса Ільковича Степанишина. У квітні цього ж (1989) року О. Новак, я, В. Червоний, М. Вельгус пішли в гуртожиток

вперше вийти із синьо-жовтими прапорами. В село Пляшева приїхала сила-силенна автобусів із людьми з різних областей та районів нашої області. Особливо численною була Львівщина. Багато було й міліції. Силовики прискіпувалися, а В. Червоний відповідав хитро-мудро.

З усіма приїхала і вся моя сім'я (чоловік М. Яскал, я, дочка-студентка Оля та 14-тирічна Люба). З нами поруч ішла інженер Н.Т. Данильчук, яка була слухачем просвітянського Народного лекторію та учасницею багатьох заходів.

Колону перестрів офіцерський склад міліції. У першому ряду майоріли синьо-жовті прапори в ружках лікарів Олександра Веремчука та Любомира Олексюка. Нам не дають пройти, один із міліцейських чиновників сказав, що вчора на сільських зборах селяни заборонили на території села синьо-жовтий прапор. Силовики простягнули руки, щоб зупинити наш рух силою. Зчинилась штовханина.

Я підштовхую О. Веремчука вперед. Не допомагає. Протискаєтесь рукоприкладством! Ви хочете створити таке побоїще, як у Грузії!» (Там відбулось таке майже передодні). «Ми вас не чіпаємо!» На мить силовики зупинилися і руки опустили.

Тим часом ми, частково обій-

моє брати Кур'яніки, я із сім'єю (чоловік Микола Яскал, донька-студентка Оля, донька-учениця Люба) та багато інших побратимів. Із Василем Червонієм та Євгенією Гладуною збирали підписи на батьківських зборах у музичній школі №1, де наляканий директор викликав міліцію, коли я закликала підтримати звернення...

На противагу патріотичному Товариству української мови, створеному в кінці вересня 1988 року, влада вирішила створити своє Товариство. 19 листопада 1988 року в Залі камерної та органної музики відбувається установча конференція провладного Товариства української мови. Перед тим ми домовилися зірвати їхні наміри, або ж увійти в їхнє Товариство і змінити його зміст.

Ми буквально увірвалися на те зібрання. Потрапили на конференцію Іван Дем'янюк, Василь Червоній, Олекса Новак, я, Микола Яскал, Євгенія Гладунова, Л. Шеремет, О. Волощук, брати Кур'яніки та інші. Пам'ятаю бурхливе обговорення там питання одно- чи двомовності в Україні, як ми протестували проти пропозиції Євгена Шморгуна, П. Йови та інших залишити двомовність.

У лютому 1989 року в Києві відбулася Всеукраїнська установча конференція Товариства української мови. А 14 жовтня 1989 року відбулася Установча конференція Рівненського обласного Товариства української мови. Тоді й припинилось існування провладного Товариства, створеного 19.11.1988, а залишилось єдине, очолене патріотом Василем Червонієм. Я була тричі обрана членом правління нового ТУМу (згодом «Просвіти»).

Після створення Товариства української мови в Києві ми почали розширювати просвітянську структуру в області: допомагали

у березні 1989 року на нас чекали вибори до Верховної Ради СРСР. Інтерес до цих виборів був величезний, бо вперше висунення кандидатур було демократичним. До виборів почали готуватись уже в кінці 1988 року. Коли остаточно були висунуті дві кандидатури, то частина Товариства української мови вирішила підтримувати російськомовного вірменина, полковника Вілена Арутюновича Мартиросяна, бо у виступах військового відчувалась сміливість та чесність натури. Ми зрозуміли, що це лідер, який не зрадить. Я часто супроводжувала його на зустрічах із виборцями, виступала на підтримку його кандидатури з групою підтримки. І не помилилися, бо згодом, коли він був обраний депутатом, ми часто організували мітинги, протести під виглядом зустрічей із депутатом Мартиросяном. І ой як несолодко було владі від таких зустрічей. А ми були захищені ним. Під час цієї виборчої кампанії у праці ближче зійшлася з активістами Василем Васильцем, Валентином Крикунцем, Михайлом Данькевичем, який незабаром став депутатом міськради, а згодом загинув. Його було вбито за чесність, непоступливість, непродажність у питаннях приватизації (є така думка).

Восени 1991 року В. А. Мартиросян у час виборів був першим військовим, який присягнув зі своїм полком на вірність Україні.

Вуличним рупором Вілена Арутюновича був молодий наш земляк – військовий льотчик Олександр Бондар (мав академічну військову освіту). Він тільки вийшов у відставку і був довіреною особою кандидата. Пам'ятаю, як повільно, спокійно ходив найбільш людною центральною частиною міста (від Воскресенського собору до Театральної площі). А за ним ходили цілі групи

підіснуючу систему влади.

У березні того ж року тумівці шанували пам'ять Т. Шевченка. 9 березня 1989 року провели літературний вечір у Палаці піонерів (нині Спархія УПК КП). Зал – переповнений. Присутні представники влади і міськвно. Ведучою була Євгенія Голенко. Микола Поровський прочитав змістовну доповідь про життя і творчість Шевченка. Є. Гладунова, В. Войтович, Ю. Велігурський, В. Червоній, М. Вельгус читали поезії поета. По закінченні художньої частини В. Червоній дав мені в руки скриньку, а сам оголосив, що віднині громадськість міста буде збирати кошти на побудову в місті пам'ятника Т. Шевченку. Наступного дня директор школи із докором сказала мені, що у міськвно вважають, що це я написала доповідь М. Поровському, бо лексика і стиль геть мої.

10 березня замовили в Успенській церкві (вул. Шевченка) панахиду. Священники не дозволили внести в церкву портрет Шевченка і відмовилися відслужити окрему панахиду, лише серед інших пом'янутих прозвучало «Тарасій».

Від церкви на чолі колони із портретом Шевченка у рушнику, який ніс І. Кур'янік, всі рушили до погруддя поета в парку. Ішли через центр міста мовчки, повільно. Я і жінки були в українських хустках. Процесія привернула до себе увагу здивованих рівнян. Багато з них, зацікавлені, рушили за нами. Чулось зачудоване: «Хто це? Хто вони?»

У більярдному залі парку вже зібралось багато силовиків та владних посадовців, які у спортивній формі «відпочивали». Побачивши нас, вийшли послухати. Ми, як і домовлялися перед тим, лише читали твори поета, не промовили жодного довільного слова, щоб наше зібрання влада не потрактувала як мітинг. Ця акція виклика-

ла бундівників на вул. Віднінській, 41, де Б. Степанишин працював робітником після усунення його у 1983 році кадебістами з посади викладача педінституту за націоналізм. Він обережно згодився, а восени вже вів Народний університет при ТУМі. Мені довелося у цьому університеті прочитати дві лекції.

У травні 1989 року відбулося відкриття пам'ятного знака в с. Пересопниця Рівненського району на честь української Першокниги «Пересопницьке Євангеліє». До цього доклав зусиль Є. Шморгун, бо то була його ідея. Пам'ятний знак (камінь з написом) виготовив начальник Рівненського спецкомбінату О. В. Хмилецький, хоча тоді це було робити досить непросто і йому, бо все контролювалось безбоязною Комуністичною партією та сіткою недремного КДБ. Він міг втратити посаду, а то й могли б його піддати остракізму. Вже в незалежній Україні Олексій Хмилецький як патріот на посаді заступника міського голови допомагає «Просвіті» виготовляти меморіальні дошки для пошанування наших героїв. Союзу українкоп допомагає придбати вінки для покладання в час поминань.

На пошануванні Першокниги були Є. Гладунова, я з донькою Любою, І. Дем'янюк, В. Червоній, В. Шкуратюк, М. Яскал, М. Поровський, О. Новак, М. Косарева, родина Міськових, М. Вельгус, О. Волощук та інші просвітяни.

Олекса Новак і Василь Червоній подали ідею пошанування в червні місяці 1989 року Козацьких могил у с. Пляшева Демидівського району. Створили штаб для підготовки заходу, куди ввійшли ініціатори та Іван Дем'янюк, Валентин Крикунець, Віктор Шкуратюк, Микола Поровський, Сергій Олексіюк, Василь Василюк та ще дехто. Готувалися довго. Вирішено було

шовки силовиків обочиною, частково відтрусивши їх зі шляху, пішли вперед.

Пам'ятаю, як один міліціонер виривав із рук медсестри Лідії Листопад малиновий прапор із хрестом на ньому, а вона кричала: «Не дам! Це козацький прапор! Не дам!» І таки не дала. Поруч йшла художниця О. В. Ковальчук, яка допомогла їй втримати прапор.

Через метрів 100-150 шлях колоні перетнув другий загін – сержантів міліції. Я знову звернулась до них: «Люди, діти, ваші керівники нас пропустили, тож чи вам треба більше за них? Не беріть на себе гріх!» Прорвались ми і тут.

Моя менша дочка Люба, сполохана сутічкою, схвильовано каже: «Мамусю, я ще такого не бачила!» Я у відповідь: «Все вперше. Звикай, дитино.» Подолавши менший опір, ми рушили далі, до майдану перед церквою, де був на противагу нам організований мітинг владою, його вів Є. Шморгун. О. Новак попросив у нього слова на виступ, але той йому не надав.

Нашу колону захоплено зустріли люди, які стояли з двох сторін майдану. Двоє моїх знайомих, зустрівшись зі мною поглядом, сховались за людські спini (а вони вважали себе просвітянками) – і таке було.

Після цього, якимось при зустрічі, Микола Свердлюк (наш просвітянин) сказав: «Таня, як я побачив тебе із сім'єю – затривожився. Подумав: що ж з ними буде? Ми патріоти під простирадлом, а вона ж вивела всю свою сім'ю!»

КДБ зафілював ці події. І вже влітку запрошували представників (парторгів) з усіх установ на перегляд, щоб пізнавали учасників акції і називали кадебістам прізвища. Про це мені розповіла парторг моєї школи Г. О. Дещинська.

Тетяна РЕДЮК
(Далі буде)